

Autoreferat

1. Alfred Twardecki
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/ artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej
 1. Magister historii, „Grecja a Wschód w świetle liryki archaicznej”, Wydział Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 25.06.1986
 2. Doktor historii, „Greckie inskrypcje epitafijne Królestwa Bosporańskiego”, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach, 24.03.2011.
3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych.
 1. 01.10.1986 asystent w Katedrze Historii Starożytnej Uniwersytetu Warszawskiego,
 2. 01.10.1988-31.08.1992 starszy asystent w Katedrze Historii Starożytnej Uniwersytetu Warszawskiego,
 3. 01.02.1991 starszy asystent w Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie
 4. 01.11.1995 adiunkt w Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie
 5. 01.11.2003 kustosz w Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie
 6. 01.02.2012-obecnie kurator Zbiorów Sztuki Starożytnej i Wschodniochrześcijańskiej Muzeum Narodowego w Warszawie
4. Wskazanie osiągnięcia*wynikającego z art. 16 ust.2 ustawy z dnia 14 marca 2003r.o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) Elity Królestwa Bosporańskiego w świetle źródeł epigraficznych

b) (autor/autorzy, rok wydania, tytuł/tytuły publikacji, nazwa wydawnictwa),

1. Alfred Twardecki, [2011], *Greek Poetry in Bosporan Kingdom*, Bosporan Readings XII, Kerch (2011), ss. 458-463
2. Alfred Twardecki, [2011], *A Collegium of Hieroi in the Bosporan Kingdom?*, Pontika 2008, Recent Research on the Northern and Eastern Black Sea in Ancient Times. Proceedings of the National Conference, 21st-26th April, 2008, Kraków, BAR International Series 2240, 2011, Chapter 46, ss. 371-376
3. Alfred Twardecki, [2012], *Greek metric inscription about fountain construction (KL 1279=CIRB 913)*, Bosporan Readings XIII, Kercz, 2012, ss. 501-507.
4. Alfred Twardecki, [2013], *New Greek Inscription and Graffito from Tyritake*, Bosporan Readings XIV, The Cimmerian Bosphorus and barbarian world in the period of Antiquity and the Middle Ages, Kerch 2013, ss. 545-551
5. Alfred Twardecki, [2013], *Poezja Królestwa Bosporańskiego a proces akulturacji jego elit*, Świat starożytny. Państwo i społeczeństwo, red. Ryszard Kulesza, Marek Stępień, Elżbieta Szabat, Maciej Daszuta, Warszawa 2013, ss. 131-145
6. Alfred Twardecki, [2014], *The Ancient site of Tyritake in the Cimmerian Bosphorus*, Polish excavations 2008-2013 w: A. Twardecki (ed.), Tyritake, Antique Site at Cimmerian Bosphorus; Proceedings of the international conference, Warsaw, 27-28 November 2013, Warsaw 2014, ss. 15-46

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Myślą przewodnią moich badań prowadzonych w ciągu ostatnich lat była analiza pochodzących z obszaru Królestwa Bosporańskiego źródeł epigraficznych w kontekście archeologicznym oraz historycznym oraz inskrypcji z innych obszarów związanych z Królestwem Bosporańskim w celu stworzenia obrazu elit tego wyjątkowego pod wieloma względami państwa. Jako jedno z nielicznych w starożytności istniało nieprzerwanie niemal 1000 lat (V w. przed Chr. – IV/V w. po Chr.). Na długo przed podbojami Aleksandra Macedońskiego Królestwo Bosporańskie połączyło grecką kulturę i cywilizację z kulturami sąsiednich plemion – najpierw Scytów, a następnie

Sarmatów. W rezultacie powstało, jeszcze przed okresem hellenistycznym państwo, w którym można zaobserwować szereg zjawisk kulturowych, pojawiających się w całej pełni dopiero w grecko-macedońskich monarchiach IV-I w. przed Chr. Pewne analogie do tej sytuacji można odnaleźć także na przykład w greckich koloniach Kyrenajki. Kwestia Kyreny oraz pozostałych miast Pentapolis i ich kontaktów z miejscowymi plemionami jest od dziesięcioleci przedmiotem dociekliwych badań wielu uczonych. Rezultaty tych badań przyczyniły się do lepszego zrozumienia procesów akulturacyjnych między greckimi koloniami a ościennymi plemionami nazywanymi przez Greków barbarzyńskimi. Dynamika tych procesów jest odmienna niż w przypadku kontaktów greckich ze starymi cywilizacjami semicko-afrykańskiego i irańskiego Wschodu. Podobne i równie interesujące badania w kontekście Królestwa Bosporańskiego są mniej dostępne dla tej części świata uczonych, który nie posługuje się językiem rosyjskim jako językiem komunikacji naukowej. Tak więc w tej dziedzinie wiele jest jeszcze do zrobienia. W tym kontekście jednym z najciekawszych aspektów funkcjonowania Królestwa Bosporańskiego wydaje się powstanie i ewolucja kulturalna jego elit na przestrzeni stuleci. Analiza tej kwestii może przyczynić się do lepszego zrozumienia zarówno specyfiki wspomnianego królestwa jak również wnieść interesujący wkład w szersze badania nad procesami akulturacyjnymi w świecie starożytnym.

Temat moich zainteresowań wykrystalizował się w trakcie pracy nad inskrypcjami greckimi z obszaru Królestwa Bosporańskiego. Pojawiło się wtedy pytanie o stopień jego hellenizacji. Oczywiście wydawało się stwierdzenie, iż elity musiały być bardziej poddane temu procesowi, podczas gdy większość „zwykłej” ludności żyła w zasadzie „po swojemu”. Większość, to jest mieszkańcy na stałe przebywający poza miastami. Miasta bowiem bez wątpienia były najważniejszymi ośrodkami greckiej cywilizacji i kultury. Migracja do miast kończyła się z reguły przyjęciem greckich obyczajów. Podstawowymi źródłami informacji w tym względzie są tutaj niewątpliwie inskrypcje. Można bowiem w zasadzie założyć, że ktoś zamawiający inskrypcję w języku greckim, nawet jeśli sam nim biegle nie władał, chciał w ten sposób zmanifestować swoją i swojej rodziny przynależność do kręgu greckiej cywilizacji. Szczególnie, jeśli mamy do czynienia z inskrypcjami nagrobnymi. Śmierć i kult przodków to zbyt poważne sprawy, aby traktować je lekkomyślnie, a niemała inwestycja w nagrobną stelę świadczy o dodatkowej determinacji w manifestowaniu swojej przynależności kulturowej i religijnej. Szczególnym przypadkiem są tutaj inskrypcje poetyckie. W tej sytuacji możemy przypuszczać, iż zmarły i jego rodzina nie tylko identyfikował się z grecką kulturą, ale także aspirował do bycia jej znawcą i koneserem. Jednym słowem identyfikował się jako członek miejscowej elity kulturalnej.

Źródła pisane traktujące o Królestwie Bosporańskim są stosunkowo ubogie. Dzieła autorów bosporańskich nie zachowały się. Znamy je głównie ze wzmianek. Podobnie zabytki kultury materialnej nie mogą być „twardym” dowodem przynależności do takiej czy innej kultury. Oczywiście import wyrafinowanych przedmiotów, czy nawet produkcja miejscowych „podróbek” i naśladownictw popularnych i modnych naczyń, figurek terakotowych, a nawet monumentalnych rzeźb czy architektury wskazują na wpływ greckiej kultury, ale jest to materia niezwykle ulotna i przez to dyskusyjna. Trudno w tym przypadku wyjść poza ogólne stwierdzenia, w dużej mierze hipotetyczne. Tym samym inskrypcje pozostają najpewniejszym i przez to głównym miernikiem greckiej identyfikacji mieszkańców Bosporu.

Inskrypcje mają tu także i tę przewagę, iż w przytłaczającej większości były produkowane na miejscu o czym świadczy materiał z jakiego są wykonane (miejscowe odmiany wapienia). Są one świadomą i celową manifestacją helleńskich ambicji zamawiających i wytwarzających je osób. Praca doktorska poświęcona nagrobnej poezji greckiej Królestwa Bosporańskiego uświadomiła mi jednak cząstkowość takiego podejścia. Owszem, można założyć, że zarówno poeci piszący te teksty, jak i osoby je zamawiające należały najprawdopodobniej do miejscowej elity choćby z racji wykształcenia literackiego. Jednak przegląd tych utworów, a także pozostałych nagrobków pisanych prozą oraz antycznych źródeł literackich wspominających o Bosporze uświadomił mi możliwość rozszerzenia badań nad kwestią stopnia hellenizacji miejscowych elit. Wydaje się, że sporo informacji o różnego rodzaju greckich fachowcach o różnych profesjach – poczynając od ludzi kultury poprzez polityków i przedstawicieli wolnych zawodów a kończąc na żołnierzach – można znaleźć i przebadать w systematyczny sposób. Zebranie tego materiału i jego analiza mogą wnieść nową jakość w badania nad procesem hellenizacji i szerzej: nad procesami akulturacji elit w Królestwie Bosporańskim. Stąd zainteresowanie tekstami związanymi także z kolegiami religijnymi, większymi i mniejszymi budowlami publicznymi i prywatnymi, także z czasów późniejszych. Mam tu

na myśli inskrypcje związane z miejscową hierarchią kościelną. Takie poszerzenie spektrum zainteresowań badawczych wymagało jednak również rozszerzenia instrumentów służących do badania problemu. O ile źródła literackie dotyczące Królestwa Bosporańskiego są stosunkowo dobrze przebadane i nie można liczyć na spektakularne poszerzenie zakresu informacji, o tyle niezwykle istotny kontekst archeologiczny inskrypcji był bardzo często zapoznany – przez epigrafików zajmujących się tekstami z tego obszaru. Wynikało to m.in. z nieznamości warsztatu archeologicznego i braku praktyki terenowej u epigrafików zaś z drugiej strony, gdy chodzi o archeologów czynnych na terenie Królestwa, z powodu nieznamości warsztatu epigraficznego. Tymczasem łączenie badań nad tekstem z badaniami nad zabytkiem, na którym tekst umieszczono, jest w ostatnich dziesięcioleciach niezwykle dynamicznie rozwijającym się nurtem badawczym w dużych ośrodkach Europy i USA. Takie połączenie warsztatu filologa, epigrafika, archeologa oraz historyka było też od początku moim celem. Świadczą o tym moje wcześniejsze (przed obroną pracy doktorskiej) prace badawcze, a przede wszystkim: *T. Matkovskaya, A. Twardecki, S. Tokhtasev, A. Bekhter, Bosporan Funerary Stelae 2nd century BC - 3rd century AD, From the Collection of the Kerch History and Culture Reserve, Lapidary Collection, vol. III, book 2, part=Supplement I Bulletin of the National Museum in Warsaw, Kiev-Warsaw 2009*. Jest to dwujęzyczne rosyjsko-angielskie wydanie nagrobnych stel z kolekcji Muzeum Kerczeńskiego, w którym znajdują się moje tłumaczenia i komentarze ponad połowy zamieszczonych tam greckich inskrypcji. Pozycja ta nie jest uwzględniona w dorobku będącym podstawą wniosku habilitacyjnego, jednak praca nad nią w znacznym stopniu wpłynęła na uformowanie się mojego warsztatu badawczego i kształt późniejszych badań. Opracowanie części drugiej, wyczerpującej całość materiału (jestem redaktorem naukowym tomu) jest praktycznie ukończone, ale jej wydanie stało się pod znakiem zapytania z powodu aneksji Krymu przez Federację Rosyjską i zamrożenia w związku z tym współpracy z wszystkimi instytucjami krymskimi. Tego rodzaju analiza tekstów w kontekście ich materialnej formy pozwoliła na sformułowanie kilku wniosków. Pierwszym z nich jest wyznaczenie struktury chronologicznej zachodzących procesów, drugim geograficznych granic obszaru zainteresowania.

Upadek rodzimej dynastii i przejęcie władzy najpierw przez Mitrydatesa VI, a potem zmiany dynastyczne i hegemonia Rzymu wyznaczają wyraźną cezurę nie tylko w politycznej historii Królestwa Bosporańskiego. Począwszy od I – II w po Chr. widać w języku inskrypcji zjawisko stopniowo narastającego prowincjonalizmu i postępującej sarmatyzacji, która bywa określana jako barbaryzacja. Wydało mi się zatem celowe i uzasadnione wyznaczyć dla tych badań *terminus ante quem* wraz ze śmiercią ostatniego przedstawiciela dynastii Spartokidów w roku 109 przed Chr. Jak każda cezura także i ta jest umowna, tym niemniej, jak sądzę, jednak niezbędna z praktycznego punktu widzenia. Stąd też wydało mi się rzeczą logiczną *terminus post quem* ustalić na moment objęcia władzy przez Spartokosa I, fundatora dynastii w 438 r. przed Chr. V oraz IV i częściowo III w przed Chr. to czasy największej prosperity państwa bosporańskiego i jednocześnie okres jego największego rozwoju kulturalnego i cywilizacyjnego, o czym dobitnie świadczą wspaniałe zabytki znajdowane przez archeologów w czasie ostatnich 200 lat. Duża ich część stanowi rdzeń antycznej kolekcji Ermitażu, a niektóre z nich wzbogaciły British Museum oraz Luwr w następstwie Wojny Krymskiej (1853-1856) wzbudzając zainteresowanie Europejczyków wychowanych przecież na ateńskich czy rzymskich zabytkach. Niemniej jednak nie oznacza to ignorowania wszystkich tekstów epigraficznych spoza wyżej wspomnianych ram chronologicznych. Niektóre z nich, nawet te pochodzące z okresu bizantyjskiego, a dotyczące hierarchii kościoła chrześcijańskiego, przynoszą także interesujące informacje uzupełniające obraz epoki wcześniejszej (por. *New Greek Inscription and Graffito from Tyrityake*).

Obszar Królestwa Bosporańskiego znajdujący się w centrum mojego zainteresowania badawczego obejmował w zasadzie wschodnią część Krymu z Półwyspem Kerczeńskim oraz półwysep Tamań na wschodzie aż do Tanais (ujście Donu) na północy. Zasięg geograficzny państwa zmieniał się periodycznie, lecz w zasadzie przez ponad tysiąc lat obejmował bez przerwy tereny położone po obu stronach Bosporu Kimmeryjskiego (dzisiejsza Cieśnina Kerczeńska). W ramach ogólnie przyjętego podziału obszar, umownie określany jako Bospor, obejmuje tereny od Teodozji (dziś. Feodosia) po Gagrę z następującymi ważniejszymi miastami greckimi: Teodozja, Nymfajon, Tyrityake, Pantikapaion, Myrmekion, Porthmion (miasta na terenie tzw. Bosporu europejskiego), Kepoi, Fanagoria, Hermonassa, Gorgippia (miasta Bosporu Azjatyckiego). Należy tu zaznaczyć, że zgodnie z ostatnimi ustaleniami Półwysep Tamański był, przynajmniej do I w. n.e., wyspą.

Okolo 480 r. p.n.e. rozpoczął się proces jednoczenia greckich kolonii położonych nad Bosporem Kimmeryjskim pod przewodem bliżej nieznanym nam Archeanaktydów (Diodor Sycylijski 12.31). W 438 r. p.n.e. władzę przejęli Spartokidzi, którzy w oficjalnych dokumentach państwowych używali tytułu archonta Bosporu i Teodozji oraz króla Syndów, Toreutów, Dandariów i Psessiów, a niekiedy także króla wszystkich Maiotów (inskrpcje w: CIRB nos 6–10, 971, 972, 1037–1040). Jest to poważnym argumentem wspierającym tezę, że w skład państwa wchodziły nie tylko greckie *poleis*, ale także barbarzyńskie plemiona. Istnieje uzasadnione podejrzenie, iż sami Spartokidzi, wśród których pojawiają się zarówno greckie jak trackie imiona (Spartokos, Leukon, Satyros, Pairisades), byli trackimi najemnikami, którzy siłą przejęli władzę w państwie. Ostatni władca dynastii Pairisades V wobec niemożności odparcia najazdu Scytów w 108 r. p.n.e., przekazał rządy Mitrydatesowi VI, królowi Pontu. Po klęsce i śmierci Mitrydatesa w 63 r. p.n.e. kolejni władcy zarządzili z woli Rzymu jako jego klienci. Kilkakrotnie rozważano stworzenie z Bosporu rzymskiej prowincji, jednak państwo zachowało ostatecznie swoją odrębność. Tiberius Julius Aspurgos, który po okresie zamętu przejął władzę, założył dynastię panującą, zgodnie z danymi epigraficznymi co najmniej do 341 r. n.e. Imiona władców są pochodzenia pontyjskiego, trackiego (Kotys, Rheskuperidos, Rhoimetalkos), ale i sarmackiego (Sauromatos, Rhadamsades, Farsanzes). Najazdy Gotów w IV w., a następnie Hunów rozpoczynają okres chaosu i w zasadzie kładą kres strukturom Królestwa Bosporańskiego w dotychczasowym kształcie. Okres odrodzenia wiąże się z włączeniem znacznej części Krymu do administracyjnej struktury państwa bizantyjskiego w V/VI w.

Z powodu stanu źródeł etniczny skład państwa zapewne nigdy nie będzie możliwy do ustalenia z zadowalającą precyzją. Nie ma jednak wątpliwości, że dominowała tu kultura grecka. Świadczą o tym znaleziska archeologiczne oraz powszechność greckich inskrypcji oraz graffiti. Na tyle, na ile można sądzić na podstawie dotychczasowych znalezisk, greckie wpływy od początku promieniowały z Azji Mniejszej, a zwłaszcza z południowych wybrzeży Morza Czarnego. Od początku jednak silnie zaznaczyły się także wpływy kultur miejscowych plemion. Objawia się to nie tylko w używaniu imion barbarzyńskich w greckich inskrypcjach, ale także w wielu szczegółach kultury materialnej, jak choćby pochówki, stroje, uzbrojenie czy ceramika. Trudno jednak ocenić stopień wymieszania się kultur jedynie na podstawie znalezisk archeologicznych. Jednym z ważnych wyznaczników zmian jest tzw. 'kultura wysoka.' Wszelkie informacje o uprawianiu filozofii, wystawianiu sztuk teatralnych, igrzyskach sportowych czy poetyckich są niezaprzeczalnym, mocnym argumentem na rzecz daleko idącego stopnia hellenizacji. I przeciwnie – uwiąd i zanikanie tych przejawów greckiej cywilizacji świadczą o regresie i dehellenizacji państwa utożsamianego przede wszystkim z jego elitami. W większości wypadków o żywotności form wyższej kultury na tym obszarze możemy dowiadywać się jedynie pośrednio, dzięki wykopaliskom lub nielicznym wzmiankom w źródłach literackich. Jednak mimo informacji o istnieniu teatru w Pantikapaion, a zapewne także w innych *poleis* Bosporu, nie odnaleziono do tej pory żadnego teatru choć niepublikowane odkrycia w Nymfajon z ostatnich kilku lat dały podstawy do przypuszczeń, że odkryta tam konstrukcja to teatr. Z drugiej strony ze wzmianki u Diogenesa Laertiosa dowiadujemy się o działalności Sfajrosa Bosporańczyka (Diog. Laert. 7, 37; 177–178; co prawda Plutarch (*Kleomenes* 2,2) nazywa go Borysthenitą i najstarszym uczniem Zenona.). Z kontekstu wynika, iż był on powiązany z Kleanthesem z Assos, co doskonale zgadza się z przypuszczeniami o intensywnych kontaktach Bosporu przede wszystkim z południowymi wybrzeżami Azji Mniejszej. Co więcej Kleanthes był w swoim czasie najbardziej znanym uczniem Zenona z powodu napisanego heksametrem hymnu do Zeusa, który wzbudził podziw i uznanie u współczesnych (Stobaios, *Eclog. phys.* 1.1.12, Arnim fr. 537.). Informacje o daleko posuniętym procesie hellenizacji okolicznych ludów, a zwłaszcza Scytów także nie ulegają wątpliwości. Wystarczy wspomnieć opowieść Herodota o królu Skylesie, który prowadził w Olbii czysto grecki tryb życia (Herodot 4, 79: scytyjski król Skyles miał w Olbii duży pałac), czy przeczytać złośliwą uwagę Ajschinesa o babce Demostenesa, z pochodzenia Scytyjce (Ajschines, *O przekroczeniu uprawnień poselskich* (*Fals. Leg.*) 78,4. Babka pochodziła z okolic Chersonesu.). Choć oba przykłady nie dotyczą bezpośrednio obszaru królestwa Bosporańskiego, to jednak doskonale ilustrują istotę procesu akulturacji w VI–IV w. p.n.e. Był to przede wszystkim proces hellenizacji okolicznych plemion barbarzyńskich.

Kwestie te omówiłem dość szczegółowo w obszernym artykule p.t. *Poezja Królestwa Bosporańskiego a proces akulturacji jego elit* (znajdującym się na liście publikacji będących tytułem osiągnięcia naukowego), ale pierwszy raz sformułowałem tę tezę w artykule *Priest and Poet?* (CIRB 118) [Bosporan Readings XI, Kerch (2010), s. 519–525]. W tym samym artykule po dokonaniu

analizy źródeł literackich, epigraficznych i archeologicznych sformułowałem tezę, iż na dworze władców z dynastii Spartokidów funkcjonowało nie tylko środowisko greckich poetów, ale także historyków i filozofów. Co więcej poziom edukacji wśród kapłanów różnych kultów, przynajmniej w stołecznym Pantikapaion, także nie pozostawiał wiele do życzenia, skoro znajdujemy pośród nich żyjącego w III w. p.n.e. Stratiosa, który na ofiarowanym przez siebie brązowym naczyniu umieścił epigramat (Strabo 2, 1, 16). Także w innych przypadkach przytaczanych w pozostałych artykułach mamy do czynienia z sytuacją, kiedy kapłani, ludzie aspirujący do miana filozofa czy też wykonujący jakieś inne prestiżowe funkcje publiczne wykazują się błyskotliwą znajomością języka greckiego na poziomie godnym wielkich centrów cywilizacyjnych jak np. Ateny (por. *Whether Orphic nor Philosopher*, Bosporan Readings VIII, The Cimmerian Bosphorus and Barbarian World in the Period of Antiquity and Middle Ages. Sanctuaries and Sacred Objects, 2007, s. 361-368). Jednocześnie analiza tekstu tej inskrypcji na tle materiału epigraficznego z Grecji lądowej i wysp Morza Egejskiego pozwoliła wykazać wyraźne czerpanie przez Bosporańskie elity wzorów organizacyjnych, ale też ideowych z organizacji religijnych funkcjonujących w centrach greckiej cywilizacji (por. *A Collegium of Hieroi in the Bosporan Kingdom?*).

Wyrafinowanie intelektualne elit Królestwa Bosporańskiego ujawnia się moim zdaniem również na inskrypcji omówionej w artykule *Greek metric inscription about fountain construction (KL 1279=CIRB 913)*. To doskonały przykład rezultatów, jakie daje analiza tekstu w jego materialnym kontekście (konstrukcja piramidy). Pochodzi on być może z okresu nieco wykraczającego poza ramy chronologiczne wyznaczone dla zbadania problemu, ale, jak sądzę, ilustruje doskonale tezę o wysokim poziomie greckich elit Królestwa nie tylko dzięki swobodnej grze słowami w tak krótkim tekście, lecz także z powodu nieczęsto spotykanej na tym obszarze adaptacji architektonicznej formy piramidy w kontekście źródła wody.

Możliwość pracy na Krymie, dostęp do zabytków znajdujących się w kolekcji Muzeum Kerczeńskiego, gdzie znajduje się najważniejsza część zbioru inskrypcji Królestwa Bosporańskiego, stworzyły niespotykaną dla badaczy spoza strefy języka rosyjskiego możliwość bezpośredniego zapoznania się z obszernym materiałem epigraficznym oraz literaturą rosyjskojęzyczną na ten temat. Kierowanie pracami ekspedycji archeologicznej w Tyritake pozwoliło mi dobrze poznać warsztat archeologa i dzięki temu lepiej oceniać wartość (głównie rosyjskojęzycznych) publikacji dotyczących w większym lub mniejszym stopniu interesujących nas tutaj kwestii elit. Istotnym etapem doskonalenia tego warsztatu było zorganizowanie w 2013 r. międzynarodowej konferencji poświęconej w zamyśle podsumowaniu pierwszego etapu prac wykopaliskowych w Tyritake. W praktyce, z powodu wydarzeń politycznych, spotkanie to i wydana rok później publikacja materiałów pokonferencyjnych (*The Ancient site of Tyritake in the Cimmerian Bosphorus*) okazały się nieoczekiwane podsumowaniem zamkniętego na nieokreślony okres etapu prac. Opracowanie materiałów pokonferencyjnych i ich publikacja pozwoliły mi podsumować zebrany w trakcie badań materiał epigraficzny w kontekście najnowszych badań archeologicznych w regionie, i to nie tylko z terenów Królestwa Bosporańskiego. Przypuszczenia o szerszym kontekście procesów akulturacyjnych zachodzących nad Bosporem Kimmeryjskim znalazły swoje potwierdzenie w dyskusjach z kolegami prowadzącymi badania na przykład w Olbii. Utwierdziło mnie to w opinii, iż apogeum hellenizacji elit bosporańskich, a zapewne także innych greckich kolonii w północno-zachodniej części Morza Czarnego, miało miejsce w okresie od końca V w. p.n.e. do końca IV w. p.n.e., po czym następuje pewna stabilizacja cywilizacyjna przerwana przez dramatyczne wydarzenia w I w. p.n.e. Następnie widać najpierw powolny a później coraz szybszy proces „sarmatyzacji” elit bosporańskich w wielu dziedzinach życia i cywilizacji zakończony w IV w. załamaniem się greckiego żywiołu na tym obszarze. Obecny stan moich badań stanowi, jak sądzę, dobry punkt wyjścia do rozszerzenia badań na temat elit intelektualnych (wspomniani poeci, filozofowie, kapłani, historycy) o badania nad elitami innego rodzaju poprzez włączenie do rozważań przedmiotów użytkowych. Kolekcje w Ermitażu, muzeach moskiewskich, British Museum, Luwrze oraz w Muzeum Narodowym w Warszawie (z wykopalisk w Myrmekion i Olbii) najprawdopodobniej umożliwią określenie granic estetycznych gustów elit intelektualnych, politycznych i ekonomicznych Królestwa Bosporańskiego. Byłby to kolejny krok w interdyscyplinarnych badaniach nad tematem, którym zajmuję się od kilkunastu lat.

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze można podzielić na muzealne i naukowe.

Do muzealnych należy wypracowanie koncepcji Galerii Faras w Muzeum Narodowym w Warszawie, a następnie nadzór, jako kierownik projektu, nad realizacją planów. Trudno tutaj wyliczyć procentowy udział habilitanta, gdyż odnosi się on raczej do sfery koncepcji i ogólnych założeń sposobu ekspozycji natomiast autorem scenariusza naukowego Galerii Faras realizującego te założenia był specjalista w dziedzinie sztuki nubijskiej. W efekcie powstała ekspozycja stała, która została nagrodzona najwyższymi nagrodami w Polsce oraz dostrzeżona za granicą (wykaz nagród i odznaczeń w CV). Do osiągnięć muzealnych należy także stworzenie scenariusza dla ekspozycji stałej Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie. Pracę tę wykonano zespołowo. Habilitant stworzył ogólną koncepcję Galerii oraz przygotował merytorycznie część poświęconą sztuce starożytnej Grecji, a także nadzorował i koordynował prace nad pozostałymi częściami scenariusza (sztuka starożytnego Rzymu, Egiptu i Bliskiego Wschodu). Na 68 stron scenariusza habilitant jest autorem wstępu omawiającego ogólne założenia całej Galerii (ss.1-2) oraz stron 34-53, gdzie omówiono główne założenia części galerii poświęconej sztuce antyku (Grecja, Rzym, Etruria) oraz szczegółowo części galerii poświęconej sztuce starożytnej Grecji. Razem stanowi to 21 stron czyli około 32 % całości. Na kolejnym etapie przygotowano, we współpracy z wyłonionym przez MNW w drodze konkursu zespołem Nizio Design, projekt wykonawczy nowej Galerii, który został zatwierdzony przez dyrekcję MNW oraz Konserwatora Zabytków i czeka obecnie na realizację. Habilitant pełnił na tych etapach prac funkcję kierownika projektu.

Do osiągnięć naukowych należy prowadzenie wykopalisk na stanowisku Tyritake (Kercz/Krym) oraz publikacja rezultatów tych wykopalisk ze szczególnym uwzględnieniem zorganizowania w 2013 r. międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej podsumowaniu etapu prac w latach 2008-2013. Odbędzie się ona w MNW, a habilitant, z ramienia muzeum, pełnił funkcję organizatora konferencji. W 2014 r. została wydana publikacja z materiałami pokonferencyjnymi. Habilitant, oprócz autorstwa artykułu poświęconego podsumowaniu wykopalisk w Tyritake, pełnił funkcję redaktora naukowego tomu. Kierowanie wykopaliskami i organizacja konferencji oraz wydanie publikacji pokonferencyjnej częściowo zostały uwzględnione w ramach osiągnięcia naukowego habilitanta gdyż praca ta pozwoliła na doskonalenie warsztatu badawczego zwłaszcza w kontekście interpretacji tekstu w połączeniu z przedmiotem, na którym została ona wryta. Ponadto częściowo, w postaci znalezionych inskrypcji i graffiti, przyczyniły się bezpośrednio do dopracowania głównej tezy badawczej. Ponieważ jednak duża część pracy związanej z wykopaliskami wykracza stanowczo poza granice osiągnięcia naukowego habilitanta, informacja o tym została także umieszczona w niniejszym punkcie.

*w przypadku, gdy osiągnięciem tym jest praca/ prace wspólne, należy przedstawić oświadczenia wszystkich jej współautorów, określające indywidualny wkład każdego z nich w jej powstanie

Alfred Twardoch